

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 378(045/046)
DOI: 10.37026/2520-6427-2024-118-2-71-75

Юлія БОБРИКОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-9035-0535
e-mail: y.bobrikova@roippo.org.ua

ЕСТЕТИЧНЕ ТА ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. У статті окреслено сутність та структуру естетичного й духовного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки як цілеспрямований та планомірний процес, зокрема формування естетичних і духовних понять, смаків та ідеалів, ставлення до професії, природи, мистецтва, суспільства, побуту, спілкування, взаємовідносин. Доведено важливість виховання в особистості духовної та естетичної культури в період навчання у закладі вищої освіти, наголошено на її здатності розвивати духовно-естетичні смаки, критичне мислення, творчі здібності та духовно-естетичні інтереси здобувачів вищої освіти. Обґрунтовано особливість духовно-естетичного впливу на виховання духовно-творчої особистості в процесі професійної підготовки.

Схарактеризовано процес розвитку творчого компонента професійної діяльності, визначено, що

означений процес розглядається як складник особистісного аспекту професійної підготовки здобувачів вищої освіти, метою реалізації якої є формування естетичної та духовної культури особистості.

Зроблено висновок, що для формування високо-естетично та духовно розвиненого здобувача освіти необхідно, аби вся система естетичного та духовного виховання була єдиною та об'єднувала всі навчальні дисципліни, все суспільне життя здобувача освіти, де кожен навчальний предмет, кожен вид діяльності робитиме свій внесок у формування естетичної культури особистості.

Ключові слова: професійна підготовка, естетичне виховання, духовне виховання, естетична культура, духовна культура, професійна діяльність, сутність, структура, компонент, здобувач освіти, особистість, формування, розуміння, розвиток.

Yulia BOBRYKOVA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor Department
of Pedagogical and Educational Innovations,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9035-0535
e-mail: y.bobrikova@roippo.org.ua

AESTHETIC AND SPIRITUAL EDUCATION OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES IN THE VOCATIONAL TRAINING SYSTEM

Abstract. The article reveals the essence and structure of aesthetic and spiritual education of students of higher education in the system of professional

training as a purposeful and planned process: the formation of aesthetic and spiritual concepts, tastes and ideals, attitudes towards the profession, nature, art, society,

everyday life, communication, relationships. The essence of spiritual-aesthetic culture and its role in the system of professional training of students of higher education is determined. The importance of the education of spiritual and aesthetic culture during the period of study at a higher education institution, its ability to develop spiritual and aesthetic tastes, critical thinking, creative abilities of students of higher education, as well as to develop spiritual and aesthetic interests is proved. The peculiarity of the spiritual and aesthetic influence on the education of a spiritual and creative personality in the process of professional training is analyzed.

It is emphasized that, being a personal spiritual-functional education, spiritual-aesthetic education is in a state of dynamic development, the basis of which is an internal mechanism built on the interconnection of its most important components: spiritual-aesthetic consciousness, activity and self-organization. It was established that spiritual-aesthetic education performs social-valuable, culture-creating and personal-regulatory functions; proves its ability to enrich the spiritual-aesthetic experience of society and the individual, to ensure a high level of spiritual-aesthetic development of objects and phenomena of reality, to motivate a person to consistent self-development, increase the level of spiritual-aesthetic consciousness, activity and cultural activity.

The essence, structure and functions of aesthetic and spiritual education of higher education students in the system of professional training are specified.

The process of development of the creative component of professional activity is described. This process is considered as an integral part of the personal aspect of professional training of students of higher education, the purpose of which is the formation of the aesthetic and spiritual culture of the individual.

Key words: professional training, aesthetic education, spiritual education, aesthetic culture, spiritual culture, professional activity, essence, structure, component, education seeker, personality, formation, understanding, development.

Постановка проблеми. Вища освіта займає виключно важливе місце у формуванні всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Відповідно вся система навчання і виховання у закладі вищої освіти (*далі – ЗВО*) спрямована на підготовку молоді до виконання соціальних функцій фахівця високої кваліфікації, формування світогляду молоді, духовне, моральне, трудове, естетичне й фізичне виховання.

Сучасний етап демократичного розвитку українського суспільства спрямований на інтеграцію у європейське та світове співтовариство, що актуалізує проблеми виховання особистості, якій притаманні соціально значущі якості та висока духовна культура.

Естетичне та духовне виховання займає особливе місце у всій системі освітнього процесу, адже включає в себе не тільки розвиток естетичних та духовних якостей людини, але і всієї особистості загалом: її сутнісних сил, духовних потреб, моральних ідеалів, особистих і суспільних уявлень, світогляду (Хвостиченко, Трусей, Сердюк, Бездітько, 2020; Хвостиченко, 2020).

Естетичне та духовне виховання здобувачів вищої

освіти спрямоване на формування в майбутніх фахівців розуміння прекрасного, розвиток творчих здібностей, потреб, навичок і вмінь зберігати і привносити в наше життя прекрасне, красиве, піднесене, героїчне. Особливістю естетичного та духовного виховання є безпосередній вплив на почуттєву і розумову сфери людини як предметів і явищ середовища, так і творів літератури та мистецтва. Саме естетичне та духовне виховання формує в здобувачів освіти вміння бачити вищий ідеал прекрасного в служінні Батьківщині.

Сьогодні в освітніх установах наявна проблема організації естетичного та духовного виховання здобувачів освіти, а отже, основними завданнями закладів освіти щодо формування в здобувачів естетичного та духовного ставлення до дійсності є:

- формування здатності сприймати, відчувати, правильно розуміти і цінувати прекрасне у навколишній дійсності та мистецтві;
- використання засобів мистецтва для пізнання життя людей і самої природи;
- розвиток глибокого розуміння краси природи, здатності берегти цю красу;
- озброєння знаннями та прищеплення умінь і навичок різних видів мистецтва (музика, спів, малювання, художнє слово, драматизація тощо);
- розвиток творчих здібностей, умінь і навичок відчувати й створювати красу в навколишньому житті, на заняттях, удома і в побуті;
- розуміння краси в людських відносинах, бажання і вміння вносити красу в побут.

Для досягнення високоестетичного та духовно розвиненого здобувача освіти потрібно, щоб уся система естетичного та духовного виховання була єдиною і об'єднувала всі навчальні дисципліни, все суспільне життя здобувача, де кожен навчальний предмет, кожен вид діяльності робитиме свій внесок у формування естетичної культури особистості (Мищенко, 2017).

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Професійна підготовка майбутнього спеціаліста є на сьогодні предметом багатьох досліджень, що обумовлено підвищенням вимог до педагога як фахівця в умовах кардинальних змін в суспільстві і, відповідно, до якості його підготовки до самостійної педагогічної діяльності. Значний вклад у розкриття сутності естетичного та духовного виховання зробили А. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Н. Киященко, М. Таборідзе, В. Моляко, С. Русова, К. Ушинський, А. Шевчук, Є. Фльоріна, Г. Григор'єва та ін. Наприклад, А. Луначарський, обґрунтовуючи сутність виховання, особливу увагу приділяв власній активності особистості в опануванні моральністю. Відповідно В. Сухомлинський, розроблюючи теорію виховання, виокремлював необхідність цілісного підходу до всебічного розвитку особистості.

Низка досліджень підтверджує важливість духовності як складника цілісної особистості, зокрема доводять, що духовність сприяє формуванню моральних цінностей, підвищує рівень самосвідомості, стимулює розвиток творчого потенціалу, сприяє пізнанню світу та духовному зростанню. Зокрема, О. Погребняк та О. Шевченко у своїх дослідженнях вказують на те, що духовність сприяє гармонійному розвитку особистості

й забезпечує її життєву цілісність; О. Трофименко та Н. Сушко наголошують на важливому значенні духовності для встановлення міжособистісних відносин та зміцнення моральних засад сучасного суспільства; Ф. Філіппенко та О. Слободянюк зосереджують увагу на філософсько-психологічному аналізі духовності як складнику особистості, а також на взаємозв'язку духовності та особистісного розвитку.

Структура виховного процесу передбачає наявність чітко визначених виховних цілей. Так, на думку О. А. Дольскої, А. В. Голозубова, О. Н. Городиської, в умовах закладу вищої освіти виховний процес має бути спрямований на:

- формування цілісної особистості майбутнього фахівця визначеного профілю;
- патріотичне і творче виховання студента – справжнього громадянина своєї Батьківщини;
- розвиток високих моральних якостей особистості;
- гармонійність розвитку інтелектуальної, почуттєвої, вольової та фізичної сфер особистості;
- естетичне та духовне виховання і розвиток здібностей здобувача освіти щодо естетично-художньої творчості;
- мотивацію самовиховання і формування готовності виховувати учнів та ін. (Дольська, Голозубов, Городиська, 2016).

Мето статті є аналіз стану естетичного та духовного виховання у здобувачів закладів вищої освіти та формування принципів ефективного ведення занять у закладах вищої освіти з використанням інтерактивних методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науці під «професійною підготовкою» розуміють «процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для самостійної професійної діяльності» (Трусей, 2020). Однак варто наголосити, що професійна підготовка не може обмежуватися тільки оволодінням майбутніми фахівцями процесуальною стороною професійної діяльності. Професійну підготовку також слід розглядати як систему, що забезпечує формування особистості майбутнього фахівця. У зв'язку з означеними вище положеннями поняття «професійна підготовка студентів» варто трактувати як цілісну педагогічну систему, функціонування якої передбачає створення умов для професійного розвитку майбутнього фахівця на основі оволодіння ним необхідними для педагогічної діяльності знаннями, вміннями і навичками, розвитку професійних, особистісно значущих якостей, що забезпечують ефективність педагогічної діяльності.

Система основних принципів естетичного та духовного виховання здобувачів включає такі складники:

- доцільність і зв'язок із життям;
- виховання у процесі творчої діяльності, навчання і позанавчальної роботи;
- виховання в колективі та через колектив;
- індивідуально-диференційований підхід до вихованців;
- поєднання розумної вимогливості до особистості з повагою до неї;
- урахування позитивного в особистості та

колективі;

- єдність і спадкоємність педагогічних впливів.

Представлені нами принципи дозволяють проводити виховну та духовну діяльність комплексно, злагоджено й уміло. Як початкові педагогічні положення вони регулюють процес використання засобів, методів, прийомів і форм роботи та сприяють виконанню завдань естетичного й духовного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки.

Зважаючи на це, основними завданнями естетичного та духовного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки є:

- розвиток естетичного та духовного ставлення до дійсності й мистецтва; естетичних та духовних почуттів; естетичних та духовних інтересів та потреб; естетичного та духовного сприйняття; естетичного і духовного смаку;
- формування естетичних та духовних поглядів та переконань; естетичного й духовного ідеалу;
- розвиток умінь і навичок естетичної та духовної діяльності (Кольцова, 2021).

У межах педагогічного процесу закладу вищої освіти відбувається взаємодія між суб'єктами естетичного і духовного виховання (викладачі, керівники закладу освіти, працівники соціально-культурної сфери, діячі мистецтв та ін.), та об'єктами виховання (вихованцями). Із позицій суб'єкт-суб'єктного підходу, специфічним для об'єкта виховання здобувача освіти є одночасна наявність у нього властивостей суб'єкта виховання.

Педагогічний процес характеризується наявністю таких взаємопов'язаних сторін: формуванням естетичної свідомості, а також розвиток потреби та вміння будувати своє життя за законами краси, утвердженням ідеалів краси в праці, побуті, природі та житті.

Важливі завдання естетичного та духовного виховання в умовах закладу вищої освіти передбачає формування в здобувачів естетично-художніх смаків, гідного естетичного та духовного ідеалу, виховання культури почуттів (Жаровська, 2015). За цих умов у педагогічному процесі застосовується комплекс засобів, методів, прийомів і форм роботи.

Ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, в яких він протікає. До соціально-педагогічних умов відносять: організаційні, навчально-матеріальні, морально-психологічні, естетичні, духовні, гігієнічні тощо.

Педагогічна діяльність з естетичного та духовного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки включає: освітній процес та організацію навчання; позанавчальну діяльність та організацію дозвілля; самодіяльну естетико-художню творчість. Кожен з означених вище елементів педагогічної діяльності передбачає використання відповідних методів, прийомів і форм роботи.

Результативність педагогічного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки залежить від певних умов, до яких відносять: природно-географічні, правові, економічні, морально-психологічні, наукові, культурні, навчально-матеріальні, організаційні, естетичні, гігієнічні та ін.; забезпечення підручниками і навчальними посібниками,

навчальними кіно- і фотоматеріалами, музичними інструментами тощо; чітка організація навчання, дисципліна і порядок у закладі вищої освіти як необхідні умови результативності педагогічного процесу.

Особливе місце відведено відбору здобувачів освіти на навчання, чіткій організації освітнього процесу, а також порядку розподілу на практику. Збереження традицій навчального закладу доповнюється певними ритуалами, як-от: посвята в студенти, випуск молодих спеціалістів тощо.

Дисциплінованість, відповідальність і почуття обов'язку в здобувачів освіти зростає за умов, коли вони осягають не тільки регламентуючу роль порядку, а також його естетичну та духовну привабливість.

Отже, створення естетичних та духовних умов передбачає бездоганність спільної педагогічної діяльності суб'єктів та об'єктів виховання з точки зору вимог естетики та духовності, а забезпечення навчально-матеріальних, організаційних, морально-психологічних, естетичних, духовних і гігієнічних умов зумовлює ефективність процесу естетичного та духовного виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки (Жаровська, 2015).

Висновки. Підсумовуючи представлене нами в дослідженні, зазначимо, що в умовах закладу вищої освіти формування особистості майбутнього фахівця з гармонійно поєднаними професійними, морально-естетичними, духовними, психологічними якостями забезпечується завдяки цілеспрямованій виховній роботі (Сагуйченко, 2020). Естетичне та духовне виховання розглядається як один із важливих напрямів у процесі реалізації завдань української вищої школи, адже служить формуванню всебічно розвинутої особистості, сприяє її моральному й інтелектуальному самовдосконаленню. У процесі формування естетичного та духовного ставлення до дійсності розвивається естетична та духовна свідомість, що дає змогу оцінювати рівень естетичної та духовної культури людини. Водночас естетичне та духовне виховання здобувачів вищої освіти в системі професійної підготовки як невід'ємний складник особистісного аспекту системи професійної підготовки майбутніх фахівців передусім має бути спрямоване на формування естетичної та духовної культури особистості та реалізуватися в процесі спеціально організованої діяльності, яка забезпечує введення цінностей матеріального і духовного життя здобувачів вищої освіти в їхній особистий досвід.

Перспективи подальших досліджень в означеному напрямі передбачають розроблення та впровадження в освітній процес закладу вищої освіти нової моделі формування естетичних та духовних цінностей виховання здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів у системі професійної підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Хвостиченко, О. М., Трусей, Л. Г., Сердюк, О. Д., Бездітко, О. В. (2020). Концепція системи освіти «ДИВО-21». *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті*: міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків: ВННОТ. Вип. 2. С. 9–34.

Хвостиченко, О. М. (2020). Про сенс життя,

життєві цілі та джерела щастя. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті*: міжнар. зб. наук. пр. / за заг. ред. В. П. Бабича. Харків: ВННОТ. Вип. 2. С. 100–111.

Мищенко, В. І. (2017) Осягнення духовності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. № 56. С. 80–89. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2017-56-13> (дата звернення: 15.11.2023).

Дольська, О. А., Голозубов, А. В., Городиська, О. Н. (2016). Людина в сучасному світі: на шляху до нової парадигми освіти: монографія. Харків: Вид. центр НТУ «ХПІ». 452 с.

Трусей, Л. Г. (2020). Духовність як процес. *Новітні технології – для захисту повітряного простору: тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків, 15–16 квітня 2020 р.)*. Харків. 128 с.

Кольцова, О. С. (2008). Моральне виховання в історії педагогічної науки. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту*. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08koshps.pdf> (дата звернення: 10.02.2024).

Жаровська, О. П. (2015). Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. Вінниця. 290 с.

Сагуйченко, В. В. (2020). Трансформація освіти: виклики та ризики реформування: монографія. Суми: Університетська книга. 478 с.

REFERENCES

Khvostychenko, O. M., Trusei, L. H., Serdiuk, O. D., Bezditko, O. V. (2020). Kontseptsiia systemy osvity «DYVO-21» [The concept of the education system «DIVO-21»]. *Dukhovno-intelektualne vykhovannia i navchannia molodi v XXI stolitti: mizhnar. zb. nauk. pr. / za zah. red. V. P. Babycha. Kharkiv : VNNOT. Vyp. 2. S. 9–34.* [in Ukrainian].

Khvostychenko, O. M. (2020). Pro sens zhyttia, zhyttievi tsili ta dzherela shchastia [On the meaning of life, life values and sources of happiness]. *Dukhovno-intelektualne vykhovannia i navchannia molodi v XXI stolitti: mizhnar. zb. nauk. pr. / za zah. red. V. P. Babycha. Kharkiv: VNNOT. Vyp. 2. S. 100–111.* [in Ukrainian].

Mishchenko, V. I. (2017) Osiahennia dukhovnosti [Understanding spirituality]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia «Filosofia. Filosofski perypetii»*. № 56. S. 80–89. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2017-56-13> (data zvernennia: 15.11.2023). [in Ukrainian].

Dolska, O. A., Holozubov, A. V., Horodyska, O. N. (2016). Liudyna v suchasnomu sviti: na shliakhu do novoi paradyhmy osvity [A person in such a simple world: towards a new paradigm of education]: monohrafiia. Kharkiv: Vyd. tsentr NTU «KhPI». 452 s. [in Ukrainian].

Trusei, L. H. (2020). Dukhovnist yak protses [Spirituality as a process]. *Novitni tekhnologii – dlia zakhystu povitrianoho prostoru: tezy dopovidei XVI Mizhnarodnoi*

naukovoi konferentsii Kharkivskoho natsionalnogo universytetu Povitrianykh Syl imeni Ivana Kozheduba (m. Kharkiv, 15–16 kvitnia 2020 r.). Kharkiv. 128 s. [in Ukrainian].

Koltsova, O. S. (2008). Moralne vykhovannia v istorii pedahohichnoi nauky [Moral precepts in pedagogical documentation]. *Pedahohika, psykholohiia ta medykobiolo-hichni problemy fizychnoho vykhovannia ta sportu*. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-11/08koshps.pdf> (data zvernennia: 10.02.2024). [in Ukrainian].

Zharovska, O. P. (2015). Patriotychne vykhovannia studentiv v osvितno-vykhovnomu seredovyshchi pedahohichnogo universytetu [Patriotic education of students in the educational environment of a pedagogical university]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.07. Vinnytsia: Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni M. Kotsiubynskoho. 290 s. [in Ukrainian].

Sahuichenko, V. V. (2020). Transformatsiia osvity: vyklyky ta ryzyky reformuvannia [Education transformation: challenges and risks of reform]: monohrafiia. Sumy: Universytetska knyha. 478 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 16.04.2024

УДК 37.091.4:37.017

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-118-2-75-81

Тетяна ГАВЛІТІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

Нагалія СОСЮК,

директор Обласного наукового ліцею в м. Рівне
Рівненської обласної ради,
заслужений учитель України,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0007-0073-5049
e-mail: liceyror@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІДЕЇ АВТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ЕЛІТИ

Анотація. У дослідженні наголошується, що концепція виховання учнівської еліти передбачає дослідження важливості наряду новозмін у діяльності Обласного наукового ліцею в м. Рівне, який має враховувати різносторонні впливи на формування молоді еліти українців. Теоретико-методологічний аналіз категорії виховання учнівської еліти здійснюється, зважаючи на характеристики походження еліти загалом та елітності особистості зокрема. Доведено, що для забезпечення перспектив розвитку національного майбутнього України необхідні особистості, здатні адекватно оцінювати ситуацію, розуміють значення національного ідеалу, прагнуть виражати загальнонаціональні бажання, глибоко вірять у силу національної ідеї та у власний інтелектуальний потенціал. Правдиве усвідомлення себе і свого місця у світі, усвідомлення людської долі, устремління до правди як людського наближення до істини є умовою виведення України як держави у світ української елітою.

На думку авторів, важливою концептуальною ідеєю виховання учнівської еліти стало дослідження сутності елітної особистості. У зв'язку з цим

під елітністю ліцеїстів розуміється поєднання здібностей, таланту та інноваційності в умовах освіти наукового і національно світоглядного спрямування, розвиток таланту і потенційних здібностей, залучення до активної ціннісно орієнтованої діяльності, виховання значимих особистісних якостей завдяки поповненню й збагаченню науковими знаннями та компетентностями, розкриття здібностей і розвиток креативних навичок на основі розширення інформаційного простору, оперативної та довготривалої пам'яті, нового мислення тих, хто навчається, розкриття та нарощування потенціалу тих, хто розвивається, утвердження української ментальності тих, хто виховується.

Пошук концептуальних ідей формування учнівської еліти та підтримки лідерів молоді української освіти визначався на основі дослідження питань реалізації принципів сучасної освіти, змістового орієнтування базового компонента розвитку освіти наукового спрямування та єдності інтелектуального і розумового виховання майбутніх поколінь у науковому ліцеї. Моделювання авторської педагогічної виховання учнівської